

Εργαστήριο Κοινωνιολογίας της Νεότητας,
του Ελεύθερου Χρόνου και του Αθλητισμού
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

ΕΓΚΛΗΜΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τεύχος 4 • Νοέμβριος 2010

Σοφία Βιάδαλη
Κριτική Εγκληματολογία: Πολιτ. και Κοινωνικός Έλεγχος

Βασίλης Καρσίβης
Διαθρονητικές Προσεγγίσεις
της κριτικής εγκληματολογίας

Γιώργος Νικολαΐδης
Κοινωνικός έλεγχος, ευρωπαϊκή ολοκλήρωση
και κριτική εγκληματολογία

Γιάννης Παναγιώτης
Άλλο Κριτική Εγκληματολογία και άλλο κριτική στο κράτος

Στάσος Γεωργιάδης
Για μια κριτική ανάλυση της νεανικής παρέκκλισης

Phil Scraton
European Group: Marginal to What?

Antonio Pedro-Dares
Two cultures and the real thing

EKNEXA

Άλλο Κριτική Εγκληματολογία και άλλο κριτική στο κράτος

Του Γιάννη Πανούση⁵⁶

Η Αγία Τριάς, Taylor, Walton και Young, μας είπαν ότι η εγκληματολογία πρέπει να μετατραπεί από επιστήμη που συμβάλλει στον κοινωνικό έλεγχο, σε επιστήμη που αγωνίζεται για την κοινωνική δικαιοσύνη. Έτσι, λοιπόν, οι κριτικοί εγκληματολόγοι, όλων των επιμέρους προσεγγίσεων, λένε, ότι η αφετηρία για τις περιπτωσιακές ή άλλες τροποποιήσεις δεν μπορεί να γίνει, παρά μόνο, με τη μια σημαντική ανατροπή του τρόπου λειτουργίας του κράτους, που πολύ ωραία, τώρα, τοποθετήθηκε από το Γιώργο Νικολόπουλο. Από την πλευρά μου θα αρχίσω με ορισμένες βασικές μου ενστάσεις.

Εάν ο θετικισμός αποθρησκευτικοποίησε το έγκλημα, η κριτική εγκληματολογία, κατά τη γνώμη μου, το επαναθρησκευτικοποίησε. Διότι είναι γεγονός ότι η κριτική εγκληματολογία, πρώτον, απέτυχε ή μάλλον, αντικατέστησε τις παλιές θετικιστικές νομοτέλειες με έναν άλλο ντετερμινισμό, το ντετερμινισμό του απευθείας προϊόντος του κράτους, δηλαδή, αν ως προϊόν της βιολογίας, ο γεννημένος εγκληματίας ήταν μια λάθος εκτίμηση, το προϊόν του κράτους δεν αποτέλεσε και αυτό μια λάθος εκτίμηση; Ένας άλλος ντετερμινισμός; Όμως απέτυχε, όπως απέτυχε ο θετικισμός, όπως απέτυχε και η μαρξιστική προσέγγιση. Διότι, το εγκληματολογικό πρόβλημα δεν είναι αν υπάρχουν οι ανισότητες που υπάρχουν, το πρόβλημα είναι γιατί στο 20% των φτωχών, ας πούμε στην Ελλάδα, δεν έχουμε 20% εγκληματίες; Αν συνιστά αυτή κάθετη νομοτελειακή σχέση, όπως επιθυμούν να τη διατυπώσουν, θα έπρεπε να υπάρχει γενικευμένη αντίδραση κι όμως αυτό δε συμβαίνει έτσι. Άρα αυτός ο ατομικός παράγοντας, τον οποίο γενικά εξοβελίζουμε, ότι «δεν υπάρχει», «υπάρχει το κράτος μόνο», δε φαίνεται να λειτουργεί.

Το δεύτερο δε της θρησκευτικοποίησης κατά τη γνώμη μου, είναι ότι αν και συμφωνούμε με την ισότητα κτλ, ως πολίτες δεν τα συζητάμε αυτά, δηλαδή, κοινωνική δικαιοσύνη, ισότητα κτλ, καθώς είναι αυτονόητα. Όμως ποιος έχει πει ότι στο μοντέλο, δεν ξέρω ποιο είναι αυτό, της κοινωνίας της ισότητας, της κοινωνικής δικαιοσύνης, των ίσων ευκαιριών κλπ, δε θα έχουμε νέες μορφές εγκληματικότητας; Ποιος το έχει πει αυτό; Πηγαίνοντας προς τα μπρος, λοιπόν, η κριτική εγκληματολογία θρησκευτικοποιεί το ζήτημα, υποστηρίζοντας ότι «σε μια άλλη κοινωνία δε θα υπάρχει τίποτα». Ποιος το έχει πει αυτό, ότι δε θα υπάρχει τίποτα; Αυτό δε συνιστά επιστήμη κατά τη γνώμη μου, είναι εικασία.

Πάμε προς τα πίσω. Ποια φυλή, ποια πόλη, ποιο μόρφωμα δεν αναγνωρίζει πράξεις αντιβαίνουσες;... Αντιβαίνουσες! Τώρα, συνιστά διαφορετικό γεγονός η οριοθέτηση και διαφορετικό γεγονός η διαχείριση. Δε σημαίνει, βέβαια, ότι πράξη που αντιβαίνει, πρέπει να την «εκτελούμε», να την αποκλείουμε κτλ. Αλλά σημαίνει ότι υπάρχει κάποιο μόρφωμα στο παρελθόν, το οποίο δε γινόταν διαχειρίσιμο; Και επιχειρηματολογώ σε αυτό διότι, ναι μεν είναι αναγκαία η οριοθέτηση εγκληματικής πολιτικής, η εγκληματικοποίηση κλπ, για την προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη, (ο εγκληματολόγος τι είναι ακριβώς; συνταγματολόγος για τα δικαιώματα, κοινωνιολόγος για την κοινωνία, ψυχολόγος για τις διαπροσωπικές μας σχέσεις; πολιτικός επιστήμονας για την έννοια του κράτους, τι ακριβώς είναι; Υπάρχει κάποια υπερεπιστήμη την οποία υπηρετούμε που τα ξέρει όλα και προσπαθεί

⁵⁶ Ο Γιάννης Πανούσης είναι Καθηγητής του Τμήματος Επικοινωνίας και Μ.Μ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών

με όλα να κάνει «ένα κυλό»;) Άρα, λοιπόν, βέβαια υπάρχει μια πολιτική απόφαση, όμως, αυτή η πολιτική απόφαση πρέπει να παγιώνεται σε ένα δημοκρατικά νομιμοποιημένο ποινικό δίκαιο. Πρέπει να αποφευχθεί τόσο η αυθαιρεσία των ορισμών του εγκλήματος από το κράτος όσο και στην άνομη μη εφαρμογή των νόμων από την κοινωνία. Το έγκλημα πρέπει όχι μόνο να παραβιάζει τον ποινικό νόμο, αλλά και την πρωταρχική αξία που προσβάλλεται. Όπως π.χ. η ζωή, την προστασία της οποίας ακόμα και εν μέσω των κτηνών, ενστερνίζονται όλοι.

Δεν πρέπει, δηλαδή, οι ποινικές διατάξεις να εκφράζουν μόνο απόψεις μιας εποχής ή μιας εμπειρίας, αλλά πρέπει να τηρούν βασικές κοινωνικοπολιτικές, για την κοινωνία μας, σταθερές αρχές. Αναρωτιέμαι μέχρι ποίου σημείου μπορούμε να παραγνωρίζουμε την κοινή συνείδηση για το ποια πράξη-παράλειψη είναι «εγκληματική», καλλιεργώντας τόσο σε ιδεολογήματα ή σε γενικεύσεις μια σύγχυση ανάμεσα στη δομή του κράτους, την κοινωνία, τις ποινικές επιστήμες και τη δικαιοσύνη. Αν όλα απορρέουν ευθέως κι αποκλειστικά από την κυρίαρχη τάξη, τότε όποιος δεν ανήκει σ' αυτήν μπορεί να αρνηθεί τους κανόνες και να ζητήσει το δικό του νομικό σύστημα. Μπορεί, επίσης, να μην εμπιστεύεται τη νομική επιστήμη, τους δικαστές, τους δικηγόρους, διότι όλα είναι προϊόντα της κυρίαρχης ιδεολογίας. Και εμείς είμαστε προϊόντα της κυρίαρχης ιδεολογίας, την οποία, υποτίθεται, ανατρέπουμε μέσα από την επιστήμη μας, την οποία, όλοι οι άλλοι, λοιπόν, υπηρετούν τυφλά.

Επειδή, παρόμοιες απόλυτες προσεγγίσεις και πρακτικές οδηγούν σε μια ανομική κοινωνία αλληλοσπαραγμού και όχι σε μια συγκρουσιακή εγκληματολογική ανάλυση, προτιμότερος είναι ο δρόμος του συνεχώς ανανεωμένου κοινωνικού συμβολαίου, δημοκρατικά νομιμοποιούμενου και ελεγχόμενου. Δηλαδή, το γεγονός ότι τα «παράρχνουμε» όλα στο κράτος, συνιστά μια εύκολη λύση. Μοιάζει σαν να μην έχει η κοινωνία απόψεις για το τι είναι κοινωνικά βλαβερό κτλ. Παρά τη ρητορική του «τίποτα δε λειτουργεί», πολλοί εγκληματολόγοι πιστεύουν ότι επηρεάζουν σημαντικά την αντεγκληματική ίσως και κοινωνική πολιτική. Ο νεωτερικός, περί εγκλήματος, λόγος και η διεύρυνση του αντικειμένου της εγκληματολογίας σε αρνητικά κοινωνικά φαινόμενα, ρατσισμός, ξενοφοβία, αποκλεισμός, μπορεί από τη μία πλευρά να αποτελέσει μια νέα αρχή, αλλά μπορεί και από την άλλη να αποτελέσει και το οριστικό τέλος αυτής της επιστήμης.

Κατά τη γνώμη μου, άλλο ζήτημα είναι η μεθοδολογική προσέγγιση ενός γνωστικού αντικειμένου που επιβάλλει τον εμπλουτισμό του σχετικού προβληματισμού, και άλλο το αντικείμενο αυτό καθαυτό και η μετατροπή της εγκληματολογίας σε πανοπτική υπερεπιστήμη. Όπως αναφέρθηκα προηγουμένως, ο εγκληματολόγος είναι τα πάντα, πληροφορικός, γιατρός, τα πάντα. Το αν η εγκληματολογία θα περιοριστεί στο έγκλημα, όπως αυτό ορίζεται από τον ποινικό νόμο, διότι αν δεν υπήρχε το "nullum crimen nulla poena" δεν ξέρω τι ακριβώς θα κάναμε εμείς ως εγκληματολόγοι: γενικά θα είμαστε κοινωνιολόγοι. Ή μήπως πρέπει η εγκληματολογία να περιλάβει κάθε αντικοινωνική μη νομικά ενδιαφέρουσα συμπεριφορά. Αυτό είναι ένα μεγάλο δίλημμα. Μη νομικά ενδιαφέρουσα συμπεριφορά, αντικοινωνική όμως εν γένει. Αν το έγκλημα δε θα τελεί υπό την επικεφαλίδα της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και της παραβίασης κοινωνικών πολιτισμικών κανόνων, ή θα κριθεί από την επικεφαλίδα της ποινικά αξιόλογης συμπεριφοράς και της παραβίασης των νόμων. Σ' αυτό πρέπει να απαντήσουμε κάποια στιγμή ως εγκληματολόγοι. Αν, δηλαδή, το ποινικό δίκαιο είναι εχθρός μας ή σύμμαχός μας. Και αν είναι εχθρός μας, ποιος είναι ο σύμμαχός μας;

Ηθικές, θρησκευτικές και νομικές προσεγγίσεις του εγκλήματος διαφοροποιούν τις απόψεις του κοινού, κοινωνικοπολιτικές αντιλήψεις και θέσεις διαφοροποιούν τις αντιλήψεις των εγκληματολόγων. Οι αιτίες των εγκλημάτων είναι τόσες, όσοι και οι τύποι των εγκλημάτων, οι τύποι των καταστάσεων, άρα είναι άπειρες. Και καταλήγουν σε γενικεύσεις

και σε νέες τυπολογίες. Στην εγκληματολογία τα εμπειρικά δεδομένα συνεχώς γενικεύονται σε ψήγματα θεωριών. Και πολύ γρήγορα διαψεύδονται από νεότερα στοιχεία. Έτσι, η θεωρία ανεξαρτητοποιείται από την εμπειρική έρευνα και τα ερευνητικά αποτελέσματα εξαντλούνται σε μια χρήση. Ποια είναι τελικά η εγκληματολογική αλήθεια; Ότι η κοινωνία επηρεάζει την ανθρώπινη συμπεριφορά, ότι η προσωπικότητα του καθενός διαμορφώνεται μέσα στις κοινωνικές του σχέσεις, ότι η κακή ψυχολογία διευκολύνει το *passage a l'acte*; Ότι το κράτος και οι πολιτικοί του επηρεάζουν την κοινωνία; Μα όλα αυτά τα διευκρινίζουν άλλες επιστήμες καλύτερα από μας. Ενώ, λοιπόν, η εγκληματολογία, όπως κάθε επιστήμη, θα έπρεπε να αναπτύσσεται χωρίς την άδεια κανενός, ο παραπάνω και οιονεί πεπλανημένος, κατά τη γνώμη μου, εγκληματολογικός πλουραλισμός, καθιστά το έγκλημα περισσότερο αινιγματικό, (αφού είναι όλα αυτά δεν είναι και τίποτα), την κοινωνία περισσότερο αμήχανη, (τι ακριβώς δουλειά κάνουμε;) και την εγκληματολογία κατά τη γνώμη μου μετέωρη.

Δεν ήθελα να μπω στις επιμέρους διασπάσεις, την είπανε ρεαλιστική εγκληματολογία, αριστερή, εριστική, διοικητική, εγκληματολογία ειρηνοποιό κλπ κλπ κλπ. Νομίζω, όμως, ότι οι οποιοδήποτε αναστοχασμοί και οι όποιες αναδομήσεις δεν μπορούν να κρύψουν τον αναπόφευκτο τεμαχισμό και θρυμματισμό αυτού του κλάδου, που, ίσως, οδηγήσει σε κάτι διαφορετικό. Για να γίνουν πειστικοί οι εγκληματολόγοι πρέπει να προτείνουν μέτρα ποινικής μεταρρύθμισης, και όχι συνολικής πολιτικής αλλαγής. Δεν είναι αυτή η δουλειά τους ως επιστήμονες, κατά τη γνώμη μου. Όχι, ότι δεν πρέπει να το δουν, ότι δεν πρέπει να το πουν, ότι δεν πρέπει η σκέψη τους να έχει αφετηρία αυτή, αλλά με αυτόν τον τρόπο δεν είναι καν επιστήμονες. Και η θεωρία που ακούγεται πολύ συχνά, ότι η βία φέρνει βία, «το ένα φέρνει το άλλο», αυτά είναι γενικεύσεις που δεν εμπίπτουν στον επιστημονικό στοχασμό. Δεν υπάρχει αξιακά ουδέτερη εγκληματολογία, όμως, οι εγκληματολόγοι πρέπει να καταθέτουν δημόσια τις αξιολογήσεις και εκτιμήσεις, αυτές, που προκύπτουν από την έρευνά τους και όχι αυτές που προϋπήρχαν στο προσωπικό τους σύστημα αξιών. Διαφορετικά, οι εγκληματολόγοι, το μόνο που θα προσφέρουν, θα είναι η συνεχής αμφισβήτηση των αξιών και προσεγγίσεων των προγενέστερων εγκληματολόγων.

Το ερώτημα είναι το εξής. Τι ακριβώς κάνουν οι εγκληματολόγοι με την εγκληματολογία τους, και τι ενδιαφέρει το κοινό η συνεχής επανάληψη των ίδιων μοτίβων, όπως «για όλα φταίει το κράτος», «για όλα φταίει η κοινωνία», «οι νέοι δεν έχουν αξίες», «οι θεσμοί μεταβάλλονται». Αυτό το ερώτημα παραμένει ανοιχτό και αναπάντητο. Ο κάθε εγκληματολόγος, ο κάθε πυρήνας εγκληματολόγων παίρνει αποστάσεις από τον άλλο. Η γνώση, οι θεωρίες, η εξουσία, η πολιτική γίνονται όλα ένα πακέτο. Η νομιμότητα και η ηθικότητα συγχέονται. Όλοι αναλύουν και ξανααναλύουν τα γεγονότα με σκεπτικιστική διάθεση. Όμως, απάντηση δε δίνουν στο κρίσιμο ερώτημα: Μόνο η κοινωνία γεννά το έγκλημα; Η αντικατάσταση, κατά τη γνώμη μου, και σε αυτό αναφέρθηκα και στην αρχή, των υπερφυσικών θεωριών περί της εξουσίας των πνευμάτων, από τις υπερπολιτικές θεωρίες για τις εξουσίες των κρατών, μετακινήθηκε από τον εγκληματία στα καθεστώτα. Πρόκειται *mutatis mutandis* για το ίδιο κυνήγι «μαγισσών».

Γιατί οι εγκληματολόγοι πιστεύουν ότι είναι υπέρ του δράστη το να τον θεωρούμε κοινωνικό υποπροϊόν, λίγο πολύ προκαθορισμένο και δεν είναι στα υπέρ του το να τον θεωρήσουμε λογικό, ελεύθερο και υπεύθυνο άτομο; Τι είναι τελικά ο δράστης; Κοινωνικός πρωταγωνιστής ή είναι τελικά γράναζι; Με τις προσεγγίσεις αυτές νομίζουμε ότι απελευθερώνουμε τον εγκληματία από τη μοίρα του; Ή μήπως, δικαιώνουμε τις δικές μας πολιτικές και ιδεολογικές απόψεις; Σε τι βοήθησαν στην επίλυση των αινιγμάτων, των προβλημάτων της εγκληματολογίας και στην εμπιστοσύνη του κοινού; -κάπου απευθυνόμαστε, δεν είμαστε μια ομάδα μνημένων-, οι μαρξιστικές, ριζοσπαστικές, γνωσιακές αναλύσεις; Κατά τη γνώμη μου, περισσότερο ακυρώνουν παρά ενδυναμώνουν την εγκληματολογία.

Εάν πρέπει να δικάσουμε τους εγκληματίες, τότε πρέπει να τους ξαναδώσουμε την ελευθερία και την αξιοπρέπεια τους. Αλλιώς, ας καταργήσουμε τα ποινικά δικαστήρια και για κάθε έγκλημα να καταδικάζουμε το κράτος από δικαστήρια του λαού. Οι χαμένες αιτίες του εγκλήματος δεν ωφελεί σε τίποτα να μετατραπούν σε προφανή αιτία του πολιτικού συστήματος. Αν ο νόμος παγιώνει μια πολιτική κατάσταση δεν αρκεί η εγκληματολογία να εξαγγέλλει συνεχώς μια αντεγκληματική πολιτική, ως χαμένο παράδεισο ενός εγκληματολογικού ορισμού και μιας αντινομικής αντεγκληματικής πολιτικής. Οι επιμέρους εγκληματολογικές συμβουλές, χωρίς γενικό αντεγκληματικό σχέδιο, το οποίο εναπόκειται στην πολιτική και στο κράτος και η συνεχής καταγγελία του ποινικού συστήματος, η υπερχειλίση της εγκληματολογίας από μακροθεωρίες, την απομακρύνουν από την πραγματικότητα της απόδειξης και την εμπλέκουν σε πολιτικοκοινωνικές έμμεσες υποθέσεις. Δεν είναι εφικτό, ούτε αριστερό κατά τη γνώμη μου, το να θέλουν να υπερβούν ταυτόχρονα τον Ρουσσώ με το κοινωνικό συμβόλαιο και τον Χομπς με τον Λεβιάθαν και να αφαιρέσουν τον κοινωνικό έλεγχο από το κράτος. Και να το εκχωρήσουν σε ποιον; Στο ανώνυμο πλήθος φαντάζομαι ή στους ειδικούς, σε μας. Δεν είναι δυνατό η πολιτική οικονομία του εγκλήματος να αποτελεί τον επαναλαμβανόμενο δομικό παράγοντα της εγκληματολογίας. Ή η αντεγκληματική πολιτική να ταυτίζεται με την πολιτική, διότι τότε δημιουργείται ένα νύγμα θεωρητισμού και πολιτικαλισμού που υπονομεύει την αυτόνομη πορεία προς τα μπρος της εγκληματολογίας. Το άνοιγμα της εγκληματολογίας προς τα κοινωνικά προβλήματα, όχι ως παράγοντας εκληματογένεσης, αλλά ως μοναδικές αιτίες και η αστάθεια στον ορισμό του εγκλήματος, όπου το έγκλημα συναίνεσης και το έγκλημα σύγκρουσης δεν άφηνε περιθώριο για ομόφωνο έγκλημα, δε συνιστούν από μόνα τους επιστημονική πρόοδο.

Φοβάμαι, μήπως επανασυνδέοντας τόσο στενά τον εγκληματία με το κράτος και την εξουσία, κάνουμε ακριβώς αυτό που καταγγέλλουμε, ρίχνουμε όλο το βάρος στην κατασταλτική αντεγκληματική πολιτική και τον ποινικό έλεγχο, χωρίς να το καταλαβαίνουμε. Διότι δεν έχουμε καμιά άλλη πρόταση, διότι, αντί για μια γενική θεωρία για το πώς συμβαίνουν όλα αυτά, στέλνουμε στο μέλλον την αλλαγή του κόσμου, και έτσι νομίζω ότι σιγά-σιγά γινόμαστε και μείς μέρος του προβλήματος. Δηλαδή γινόμαστε και μείς μέρος της καταστολής. Φοβούμενος ο εγκληματολόγος ότι θα τον πουν αστυνόμο, θα τον πουν διευθυντή φυλακών, θα τον πουν ντέντεκτιβ, μετέτρεψε σε μεγάλο βαθμό την επιστήμη σε πολιτική δράση και πολλές φορές σε κοινωνική λειτουργία.

Θέλω να ολοκληρώσω, αναφέροντας το εξής. Παρόλο που δε με εκφράζουν οι ετικέτες, η προοπτική μιας επανορθωτικής εγκληματολογίας που θα αντικαταστήσει την ατζέντα και θα αναστοχαστεί το έγκλημα και τη δικαιοσύνη, μέσα από τις παράλληλες κινήσεις δομών, θεσμών και ελέγχων και μίντια, ίσως, αποτελεί μια πρόταση νεοαριστερού ρεαλισμού, αλλά, άλλο κριτική εγκληματολογία, και άλλο κριτική στο κράτος και στο πολιτικό σύστημα. Αν ο θετικισμός κατηγορήθηκε για επιστημονομική κατασκευή, τότε πώς θα πρέπει να χαρακτηριστεί με επιστημονικούς όρους, μια εγκληματολογία που ερμηνεύει τα πάντα με βάση τις ανισότητες στον πλούτο και στην εξουσία; Ως επιστήμη ή ως πολιτική; Ο επιστημονισμός κάθε εποχής δεν μπορεί να επηρεάζει την εγκληματολογία τόσο, ώστε να χάνει το σκληρό επιστημονικό της πυρήνα και να γίνεται μια επιστήμη θρησκειών ή μια επιστήμη κοινωνικής προστασίας. Επαναλαμβάνω, ότι ο εγκληματολόγος δεν είναι ούτε κοινωνικός λειτουργός, ούτε προπαγανδιστής κάποιας ιδεολογίας. Ούτε πρέπει να ακολουθεί το παράδειγμα της θυματολογίας για να μετατραπεί σε κίνημα, σε «micropolemology» κατά παντός εχθρού, ορατού τε και αοράτου.

Η εγκληματολογία, ως εγκληματολογία της ποινικής δικαιοσύνης, πρέπει να αποφύγει να γίνει επιστήμη της διαχείρισης του φόβου, διότι έτσι, θα πάρουμε και εμείς κατασταλτικό χρώμα. Είμαι εναντίον μιας εύκολης εγκληματολογίας που όλα τα «φορτώνει» στην παγκοσμιοποίηση, στο οργανωμένο έγκλημα, στο κράτος. Με προβληματίζει ακόμα και

μια αξιακή εγκληματολογία, διότι, ως γνωστόν, οι αξίες θεμελιώνουν το δογματικό ποινικό δίκαιο και όχι η εμπειρική και συνεχώς μεταβαλλόμενη εγκληματολογία. Για να απαντήσω, έστω προσωρινά, στο ερώτημα στη θέση του τίτλου της ομιλίας, νομίζω ότι ο εγκληματολόγος ως πολιτικά μεροληπτών (partisan), καθώς και οι ιδεολογικές δεσμεύσεις διαφόρων σχολών εγκληματολογίας, έχουν διευρύνει μεν τον προβληματισμό, έχουν συρρικνώσει δε το επιστημονικό know how της επιστήμης της εγκληματολογίας.

Το μέλλον θα δείξει ποιο δρόμο θα επιλέξουν οι εγκληματολόγοι. Γενική κριτική κατά παντός υπευθύνου ή ανεύθυνου; Ή τις εξειδικευμένες προτάσεις αντεγκληματικής πολιτικής κατά των προβλημάτων που γεννά το έγκλημα και ο εγκληματίας; Αυτή είναι η μεταεγκληματολογική αγωνία.